

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงประเมินธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อันจะเป็นแนวทางการดำเนินงานในอนาคต ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล อันประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในธรรมสถาน การสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร รวมทั้งการใช้แบบสอบถาม แล้ววิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive Analysis) โดยมีขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้

1. การเตรียมตัวทำงานภาคสนาม
2. ข้อมูลที่ต้องการศึกษาในการประเมิน
3. ผู้ให้ข้อมูลในการประเมิน
4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม
6. การตรวจสอบข้อมูล
7. การวิเคราะห์ข้อมูล
8. การนำเสนอข้อมูล

1. การเตรียมตัวทำงานภาคสนาม

ก่อนที่ผู้วิจัยจะเข้าไปในธรรมสถานเพื่อทำการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มายังธรรมสถานในระหว่างวันที่ 9 มิถุนายน ถึง วันที่ 30 ตุลาคม 2541 เพื่อทำความรู้จักคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ธรรมสถาน ขอข้อมูลเกี่ยวกับธรรมสถาน และขออนุญาตผู้อำนวยการธรรมสถาน (ศ.ดร. ระวี ภาวิไล) เพื่อทำการวิจัยเชิงประเมินธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นจำนวน 12 ครั้ง โดยแบ่งระยะเวลาได้เป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 ผู้วิจัยเข้าไปขอข้อมูลและได้ร่วมกิจกรรมประเพณีทางศาสนาที่ธรรมสถานได้จัดขึ้น เพื่อทำความรู้จักกับสถานที่ สภาพแวดล้อม รวมทั้งผู้คนในธรรมสถาน และศึกษาความเป็นไปได้ของการทำงานภาคสนามในธรรมสถาน นับเป็นการมาธรรมสถานครั้งที่ 1 – 3 ในการมาธรรมสถานครั้งที่ 4 ผู้วิจัยได้เข้าพบผู้อำนวยการธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศ.ดร. ระวี ภาวิไล) เพื่อขอทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับธรรมสถานอย่างไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยร่วมกิจกรรมบรรยายธรรมของธรรมสถานในการมาธรรมสถานครั้งที่ 5–7 นอกจากการที่ผู้วิจัยสังเกตและขอข้อมูลบางประการ

ของธรรมสถานแล้ว ผู้วิจัยพบว่า บริเวณติดกับธรรมสถานกำลังก่อสร้างอยู่ จึงได้ติดตามถามและขอข้อมูลกับเจ้าหน้าที่โครงการนี้ การมาธรรมสถานเกี่ยวกับเรื่องนี้นับเป็นครั้งที่ 8-11

รายละเอียดของการสร้างความคุ้นเคยและสังเกตอย่างไม่เป็นทางการแต่ละครั้งของการมาธรรมสถานในช่วงแรกทั้ง 11 ครั้ง มีดังนี้

ครั้งที่ 1 วันอังคารที่ 9 มิถุนายน 2541

ผู้วิจัยไปที่ห้องสำนักงานธรรมสถาน เพื่อขอปฏิทินกิจกรรมทางศาสนาของธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปี 2541 ซึ่งเป็นเอกสารที่ธรรมสถานจัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่กิจกรรมของธรรมสถาน และแจกจ่ายให้กับผู้ที่สนใจ นอกจากนี้ผู้วิจัยจะได้รับสิ่งที่ต้องการแล้ว เจ้าหน้าที่ของธรรมสถานยังได้มอบหนังสือธรรมะ 3 เล่ม ซึ่งมีผู้มามอบเพื่อให้กับผู้ที่มาธรรมสถาน คือ

1. “บ้านที่แท้จริง ผู้ตามรักษา หลงสังขารเป็นทุกข์” เขียนโดย หลวงพ่อชา สุภัทโท เป็นหนังสือแจกในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่ออยู่ยงวัน แซ่ตัน เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2541
2. “ข้อคิดชีวิตคู่” โดยแพทย์หญิงบุษกร สวัสดิ์ชูโต
3. “พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม” โดยพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)

นอกจากหนังสือทั้ง 3 เล่ม ดังกล่าวแล้ว ในเวลาต่อมา ผู้วิจัยยังได้รับหนังสือธรรมะและเอกสารต่าง ๆ อาทิเช่น เอกสารอัดสำเนาอธิบายหรือสรุปหัวข้อธรรมะและหลักปฏิบัติในการอบรมจิตใจ บทสวดมนตร์ เป็นต้น นับเป็นธรรมทาน คือ การให้ธรรมะจากผู้มีความกรุณาได้มอบให้เพื่อการเผยแพร่แก่ผู้มาธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีความสนใจศึกษาหลักคำสอนทางศาสนาสำหรับการดำเนินชีวิต นับเป็นการให้ที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ

ครั้งที่ 2 วันอังคารที่ 23 มิถุนายน 2541

ผู้วิจัยไปร่วมกิจกรรมของธรรมสถาน โดยบริจาคเงิน 40 บาท ทำบุญในการหล่อเทียนพรรษาที่ธรรมสถานจัดขึ้น

ครั้งที่ 3 วันศุกร์ที่ 26 มิถุนายน 2541

ผู้วิจัยไปสังเกตการณ์งานหล่อเทียนพรรษาของธรรมสถาน เมื่อเวลาประมาณ 12.20 น. ได้เห็นบริเวณโดยรอบ ประดับด้วย ธงชาติและธงธรรมจักร ภายในอาคารตั้งแบบหล่อเทียนพรรษา 3 ต้น มีแผ่นชี้ฝั่ง กะทะตั้งไฟ สำหรับให้ผู้มีจิตศรัทธาได้เทขี้ผึ้งหล่อเทียน ภาคกลางคืนของวันนี้จะมีมหรสพฉายภาพยนตร์สมโภช

ในงานประเพณีหล่อเทียนพรรษาที่ธรรมสถานจัดขึ้นนี้ ผู้วิจัยเห็นถึงการจัดงานที่เรียบง่าย รวมทั้งผู้คนที่มาทำบุญและมีส่วนร่วมกันหล่อเทียนพรรษา นับได้ว่าธรรมสถานได้จัดกิจกรรมให้

บุคคลในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย ได้มีโอกาสร่วมกันรักษาประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนา

ครั้งที่ 4 วันอังคารที่ 30 มิถุนายน 2541

ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าพบท่านผู้อำนวยการธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศ. ดร. ระวี ภาวิไล) ได้เรียนขออนุญาตทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับธรรมสถานในหัวข้อ "การวิจัยเชิงประเมินธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" ท่านกล่าวอนุญาตด้วยความยินดี เพราะธรรมสถานต้อนรับให้ทุกคนเข้ามาในสถานที่แห่งนี้ พร้อมกันนั้น ท่านได้ถามผู้วิจัยว่า เรียนอยู่คณะอะไร เรียนระดับปริญญาตรีที่จุฬาฯ หรือไม่ คณะอะไร ในช่วงสุดท้ายของการสนทนา ท่านแนะนำให้ผู้วิจัยทำบัตรสมาชิกห้องสมุดธรรมสถาน และให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์แก่การวิจัยครั้งนี้

นับได้ว่า ผู้วิจัยได้รับความเมตตาอย่างมากจากท่านผู้อำนวยการธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศ. ดร. ระวี ภาวิไล) ผู้วิจัยได้เห็นถึงความประสงค์ของท่านที่ต้องการให้ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถานที่ที่บุคคลทั่วไปได้มาใช้ประโยชน์ โดยธรรมสถานได้จัดเตรียมสถานที่ สภาพแวดล้อม บุคคล กิจกรรมและสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาในธรรมสถานได้รับความสบายใจ และแนวทางในการดำเนินชีวิตที่สงบสุข

ครั้งที่ 5, 6 และ 7 ในวันพุธที่ 1 วันพฤหัสบดีที่ 2 และวันศุกร์ที่ 3 กรกฎาคม 2542

ผู้วิจัยได้เข้าฟังรายการบรรยายธรรมของธรรมสถาน โดย ศ. ดร. ระวี ภาวิไล ในชุด "ศาสนากับวิทยาศาสตร์" ศ. นายแพทย์ เหวง เดชะโกศยะ ในชุด "พุทธปริทรรศน์" และ พระอุปัชฌาย์ จรณธมฺโม ในชุด "พระสูตรในพระไตรปิฎก" ตามลำดับ ตั้งแต่ เวลา 17.00 – 19.00 น.

การได้ฟังการบรรยายธรรมทั้ง 3 ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบผู้คนที่มาร่วมกิจกรรมนี้ และได้อยู่ในช่วงเวลาการฟังเพื่อหาข้อคิดจากการบรรยายธรรม ทำให้ผู้วิจัยได้รับความชุ่มชื่นใจจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่วิทยากรถ่ายทอด อันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต นับเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย

ครั้งที่ 8 วันพฤหัสบดีที่ 10 กันยายน 2541

ผู้วิจัยเดินจากคณะครุศาสตร์ไปถึงธรรมสถาน เมื่อเวลา 14.45 น. แดดกล้า อากาศค่อนข้างร้อน การไปคราวนี้ เพื่อจะขอทราบชื่อภาษาอังกฤษของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสำหรับเขียนลงในแบบแผนการเสนอโครงร่างวิทยานิพนธ์ เจ้าหน้าที่ซึ่งอยู่ในห้องสำนักงานขณะนั้นได้บอกว่า ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขียนและเรียกชื่อในภาษาอังกฤษว่า CHULALONGKORN UNIVERSITY DHARMA CENTER

ครั้งที่ 9 วันศุกร์ที่ 2 ตุลาคม 2541

ผู้วิจัยไปสังเกตการณ์ที่ธรรมสถาน และได้ทราบว่า ธรรมสถานงดกิจกรรมการบรรยายธรรมในเดือนตุลาคมและเมษายนของทุกปี อันเป็นช่วงปิดภาคเรียน ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยได้พบการเปลี่ยนแปลงของบริเวณรอบ ๆ ธรรมสถาน คือ กำลังมีการก่อสร้างสนามเทนนิสของมหาวิทยาลัยในบริเวณพื้นที่ติดกับธรรมสถาน หลังจากนั้น ในวันพุธที่ 7 ตุลาคม 2541 ผู้วิจัยมองมายังธรรมสถานจากชั้น 6 ของอาคารมหาธีรราชานุสรณ์ อันเป็นที่ตั้งของสถาบันวิทยบริการ ได้เห็นบริเวณที่สร้างสนามเทนนิสกำลังปรับพื้นที่ โดยถมทรายอัดแน่นไปได้มากกว่าครึ่งแล้ว

ครั้งที่ 10 วันอังคารที่ 13 ตุลาคม 2541

ผู้วิจัยได้เข้าไปในสำนักงานของการก่อสร้างสนามเทนนิส เป็นตู้แบบตู้ใส่สินค้า (Container) ภายในปรับอากาศ ตั้งอยู่หน้าอาคารธรรมสถาน ผู้วิจัยมีโอกาสสัมภาษณ์และสนทนากับ คุณเกรียงเดช สอนดี นายช่างเทคนิค ทำให้ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการก่อสร้างสนามเทนนิส ซึ่งเป็น “โครงการก่อสร้างสนามเทนนิส 10 คอร์ต และอาคารสโมสร” ในตอนหนึ่งของการสนทนา ผู้วิจัยได้รับคำแนะนำว่า ผู้วิจัยอาจจะทำหนังสือขอถ่ายแบบอาคาร และภูมิทัศน์ของธรรมสถานได้จากกองอาคารสถานที่ เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ครั้งที่ 11 วันเสาร์ที่ 24 ตุลาคม 2541

วันเสาร์เป็นวันหยุดทำการของธรรมสถาน ผู้วิจัยมาเดินเที่ยวดูรอบ ๆ ธรรมสถาน ในเวลาเช้า 6.20 น. มีสุขภาพสตรีอายุประมาณ 60 ปี 2 คน กำลังร่ำรวยเงินหรือให้เก็ก ที่สนามหญ้าหน้าอาคารธรรมสถาน ท่านทั้งสองร่ำได้เป็นจังหวะสวยงามมาก

ผู้วิจัยได้อ่านพบประกาศว่า เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 22 ตุลาคม 2541 ธรรมสถานปิด 1 วันเพื่อทำการล้างพื้นอาคาร และยังได้พบประกาศติดไว้บนแผ่นประชาสัมพันธ์ถึงกิจกรรมที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้ส่งมาให้ธรรมสถานเผยแพร่ เช่น สัปดาห์ธรรมะที่วัดทองนพคุณ เป็นต้น

ช่วงที่ 2 ผู้วิจัยมาธรรมสถานครั้งที่ 12 เพื่อยื่นหนังสือขอทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในธรรมสถานอย่างเป็นทางการ ดังนี้

ครั้งที่ 12 วันศุกร์ที่ 30 ตุลาคม 2541

ผู้วิจัยไปที่ธรรมสถาน ยื่นหนังสือถึงผู้อำนวยการธรรมสถานอย่างเป็นทางการให้กับ คุณสุรพล ไกรสรารุณมิ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป เป็นหนังสือจากภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปดำเนินการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่

เกี่ยวข้องในการวิจัย และทำการสังเกตการณ์การจัดกิจกรรม สัมภาษณ์ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่วิทยากร รวมทั้งสัมภาษณ์และให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมของธรรมสถานตอบแบบสอบถามของการวิจัย

2. ข้อมูลที่ต้องการศึกษาในการประเมิน

การประเมินบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แยกได้เป็น 4 ด้าน คือ การประเมินด้านกายภาพ การบริหารงาน การจัดกิจกรรม และการบริการของธรรมสถาน ข้อมูลที่ต้องการเพื่อใช้ในการประเมินแต่ละด้าน ได้เสนอไว้ในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลและที่มาของข้อมูลที่ใช้ในการประเมินองค์ประกอบแต่ละด้านของการประเมิน
บทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การประเมินองค์ประกอบ แต่ละด้านของการประเมิน บทบาทของธรรมสถาน	ข้อมูลที่ใช้ในการประเมิน	ที่มาของข้อมูล
1. การประเมินด้าน กายภาพของธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	1. แนวความคิดในการกำหนด สภาพโดยรอบภายในธรรมสถาน	สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรพรรณ พุทธระภูด ผู้กำหนด ภูมิทัศน์ของธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	2. แนวความคิดในการออกแบบ อาคารธรรมสถาน	สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จาตุรนต์ วัฒนผาสุก ผู้ออกแบบ อาคารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
	3. การใช้พื้นที่ภายนอกอาคาร ธรรมสถาน	สังเกตการจัดพื้นที่ เช่น ความ ร่มรื่นจากหมุดต้นไม้ รวมทั้ง บริเวณสนามที่ผู้คนสามารถ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพร้อม กัน เช่น การเวียนเทียน เป็นต้น แล้วจะประมาณจำนวนผู้คนที่ บริเวณนี้จะสามารถรองรับผู้ที่มา ร่วมกันประกอบพิธีกรรมทาง ศาสนาเหล่านี้
	4. การใช้พื้นที่ในอาคาร ธรรมสถาน	ศึกษาจากแบบก่อสร้าง ธรรมสถานเกี่ยวกับพื้นที่ของส่วน ต่าง ๆ ในอาคารธรรมสถาน และ สังเกตจากสถานที่จริง เช่น ลาน โถง และห้องที่ใช้ในการจัด กิจกรรมแต่ละห้อง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

การประเมินองค์ประกอบ แต่ละด้านของการประเมิน บทบาทของธรรมสถาน	ข้อมูลที่ใช้ในการประเมิน	ที่มาของข้อมูล
2. การประเมินด้านการ บริหารของธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	<p>1. โครงสร้างการบริหารงานของ ธรรมสถาน</p> <p>2. การจัดการงบประมาณ</p> <p>3. การคัดสรรบุคลากร</p>	<p>พิจารณาถึงประโยชน์ใช้สอย ว่า ลานโถง และห้องเหล่านี้ได้ ใช้ในกิจกรรมประเภทใดบ้าง และกะประมาณว่า แต่ละส่วน เหล่านี้ของอาคารสามารถรองรับ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เท่าไร</p> <p>สัมภาษณ์กรรมการบริหาร และเจ้าหน้าที่ธรรมสถาน และ ศึกษาเอกสารถึงโครงสร้าง ขอบเขต หน้าที่ ของคณะ กรรมการบริหารธรรมสถาน และ การมอบหมายงานในการบริหาร งานของธรรมสถาน</p> <p>สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่บริหารงาน ทั่วไป และศึกษาเอกสารถึง แหล่งที่มาของงบประมาณของ ธรรมสถาน การจัดสรร งบประมาณแต่ละส่วน และผล กระทบจากสภาพเศรษฐกิจที่มีต่อ การจัดการงบประมาณ</p> <p>สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ธรรมสถาน และศึกษาเอกสารถึงการคัดเลือก เจ้าหน้าที่ธรรมสถาน รวมทั้งการ พัฒนาบุคลากรของธรรมสถาน</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

การประเมินองค์ประกอบ แต่ละด้านของการประเมิน บทบาทของธรรมสถาน	ข้อมูลที่ใช้ในการประเมิน	ที่มาของข้อมูล
3. การประเมินด้านการจัด กิจกรรมของธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	4. บรรยายภาคในการปฏิบัติงาน 1. กิจกรรมการบรรยายธรรมของ ธรรมสถาน 2. กิจกรรมหลักสูตรต้นตระโยคะ 8 บทเรียน 3. กิจกรรมงานคริสต์มาส 4. กิจกรรมงานละศีลอด	สัมภาษณ์รองประธาน กรรมการบริหารและเจ้าหน้าที่ ธรรมสถานถึงการสนับสนุนจาก มหาวิทยาลัยต่อธรรมสถาน ความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน และความร่วมมือภายในและ ระหว่างคณะกรรมการบริหาร ผู้ บริหาร และเจ้าหน้าที่ของ ธรรมสถาน สังเกตอย่างมีส่วนร่วม สัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรมในแต่ละ กิจกรรมนั้น ๆ และใช้แบบ สอบถามกับผู้ร่วมกิจกรรม บรรยายธรรม เพื่อให้ทราบถึง สภาพการจัดกิจกรรม ประโยชน์ และความพึงพอใจที่ผู้ที่เกี่ยวข้อง กับกิจกรรมได้รับ
4. การประเมินด้านบริการ ของธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	1. สภาพการจัด และให้บริการ ของห้องสมุดธรรมสถาน 2. งบประมาณของห้องสมุด ธรรมสถาน 3. ประโยชน์และความพึงพอใจ ของผู้ใช้บริการห้องสมุด ธรรมสถาน	สังเกตการดำเนินงาน และ สัมภาษณ์ผู้ให้บริการห้องสมุด ธรรมสถาน ศึกษาจากงบประมาณของ ธรรมสถาน สัมภาษณ์ผู้ให้บริการ ห้องสมุดธรรมสถาน

3. ผู้ให้ข้อมูลในการประเมิน

ผู้ให้ข้อมูลในการประเมินครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. ผู้มีส่วนร่วมก่อตั้งธรรมสถาน คือ นายกษมาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศ.ดร. เกษม สุวรรณกุล) อดีตอธิการบดีผู้ดำรงและดำเนินการจนได้เป็นอาคารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยบนพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในปัจจุบัน

2. ผู้ออกแบบธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จาตุรนต์ วัฒนผาสุก อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ออกแบบภูมิทัศน์ของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพรรณ พุตระกุล อาจารย์ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. คณะกรรมการบริหารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีอยู่ 12 คน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์รองประธานกรรมการบริหารธรรมสถาน (รองอธิการบดี (ศ.นายสัตวแพทย์ ดร. ณรงค์ศักดิ์ ชัยบุตร)) และกรรมการบริหารธรรมสถานอีก 5 คน ซึ่ง 4 คน เป็นกรรมการบริหารที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับธรรมสถานตั้งแต่เริ่มแรกตั้ง และกรรมการบริหารธรรมสถาน 5 คนนี้ เป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ 3 คน ศาสนาอิสลาม 2 คน

4. เจ้าหน้าที่ประจำของธรรมสถานทุกคน คือ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป นายช่างศิลป์ พนักงานธุรการ นักแนะแนวการศึกษาและอาชีพ และนักการภารโรง นอกจากนี้เจ้าหน้าที่โครงการส่งเสริมคุณธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่ง

5. วิทยากร กิจกรรมในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ 1 พฤศจิกายน 2541 ถึงวันอาทิตย์ที่ 28 กุมภาพันธ์ 2542 ประกอบด้วย กิจกรรมของธรรมสถาน และกิจกรรมที่จัดโดยหน่วยงานอื่น ดังนั้น วิทยากรที่เป็นผู้ให้ข้อมูลจะแยกได้เป็น

5.1 วิทยากรของธรรมสถาน ในส่วนกิจกรรมที่จัดในนามของธรรมสถาน ประกอบด้วย กิจกรรมบรรยายธรรม ทุกวันจันทร์ - ศุกร์ เวลา 17.00 - 19.00 น. และวันอาทิตย์ เวลา 14.00 - 18.00 น. นอกจากนั้น ในวันอาทิตย์ที่ 15 พฤศจิกายน วันอาทิตย์ที่ 20 ธันวาคม 2541 วันอาทิตย์ที่ 10 มกราคม และวันอาทิตย์ที่ 21 กุมภาพันธ์ 2542 มีรายการ "เพื่อความสดใสในชีวิต" ในเวลา 9.00 - 14.00 น. วิทยากรในรายการดังกล่าวทั้งหมดนี้มี 26 คน เป็นพระภิกษุ 6 รูป แม่ชี 1 รูป วิทยากรชาย 14 คน และวิทยากรหญิง 5 คน ผู้วิจัยสามารถสัมภาษณ์วิทยากรได้ 17 คน เป็นพระภิกษุ 4 รูป แม่ชี 1 รูป วิทยากรชาย 10 คน และวิทยากรหญิง 2 คน

5.2 วิทยากรจากหน่วยงานอื่น ในส่วนนี้หลักสูตรต้นตระกูล 8 บทเรียน เป็นกิจกรรมที่จัดโดย มูลนิธิธรรมาธรรม (นีโอฮิวแมนนิสต์) ทุกวันจันทร์และพุธ ระหว่างวันที่ 2 - 25 พฤศจิกายน 2541 เวลา 17.00 - 19.00 น. จำนวน 8 ครั้ง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์วิทยากร คือ

ท่านดาต้า สีละภัตรานันทะ ซึ่งเป็นนักบวชหรือโยคี (“ดาต้า” เป็นคำที่ใช้เรียกนักบวช โดยที่คำนี้ แปลว่า “พี่ชาย”) นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์ผู้ช่วย 2 คนของท่าน คือ คุณนเรนทรา และ คุณคนเนศ

6. ผู้ร่วมกิจกรรมและผู้ให้บริการของธรรมสถาน ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรม บรรยายธรรมประจำวันจันทร์ – ศุกร์ และวันอาทิตย์ จำนวน 11 คน เป็นชาย 7 คน และหญิง 4 คน ผู้ร่วมกิจกรรมหลักสูตรตันตระโยคะ 8 บทเรียน จำนวน 12 คน เป็นชาย 5 คน และหญิง 7 คน นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้สร้าง “แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเชิงประเมินธรรมสถานจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย” และแจกให้กับผู้ร่วมกิจกรรมบรรยายธรรมประจำวันจันทร์ – ศุกร์ และวันอาทิตย์ ตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ 24 มกราคม 2542 ถึง วันอาทิตย์ที่ 28 กุมภาพันธ์ 2542 รวมทั้งผู้ร่วมรายการ “เพื่อความสดใสในชีวิต” ในวันอาทิตย์ที่ 21 กุมภาพันธ์ 2542 เป็นจำนวน 30 ครั้ง ได้ผู้ให้ข้อมูล 110 คน ทั้งนี้ผู้วิจัยขอให้ผู้ที่ได้สัมภาษณ์แล้วตอบแบบสอบถามด้วย การที่ผู้วิจัยเลือกผู้ร่วมกิจกรรม บรรยายธรรมในการตอบแบบสอบถาม เนื่องจากกิจกรรมบรรยายธรรมเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น 6 วัน ในสัปดาห์ คือ วันจันทร์ ถึง วันศุกร์ และวันอาทิตย์ งดการบรรยายในเดือนเมษายนและตุลาคม ผู้ร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย นิสิต นักศึกษา และบุคคลในวัยและอาชีพต่าง ๆ กัน ผู้ร่วมกิจกรรม บางคนมารายการเดียว บางคนมาหลายรายการ รวมทั้งผู้ที่เพิ่งเข้ามาร่วมกิจกรรม ดังนั้น จาก ความหลากหลาย และจำนวนของผู้ร่วมกิจกรรมบรรยายธรรมจะทำให้ได้ความคิดเห็นที่เป็น ประโยชน์อย่างยิ่ง

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรมงานคริสต์มาส เป็นนิสิตชาย 1 คน และผู้ร่วมกิจกรรม งานละศีลอด เป็นนิสิตชาย 1 คน และนิสิตหญิง 1 คน งานทั้งสองจัดที่ธรรมสถาน เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2541 และวันที่ 9 มกราคม 2542 โดยนิสิตในชมรมศาสนศึกษา แผนกคริสเตียน และนิสิต ในชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลาม ตามลำดับ

ในส่วนผู้มาใช้บริการของธรรมสถาน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้มาเยี่ยมหนังสือ เทปธรรมะ ผู้มา อ่านหนังสือ และนิสิตจำนวนหนึ่งที่มาทำรายงานโดยค้นคว้าหนังสือในห้องสมุดธรรมสถาน รวมทั้งสิ้น 25 คน เป็นชาย 16 คน และหญิง 9 คน ผู้ให้ข้อมูลในส่วนผู้ร่วมกิจกรรมและผู้ให้บริการ ห้องสมุดของธรรมสถานดังกล่าวนี้จะครอบคลุมบุคคลตั้งแต่ นิสิต นักศึกษาสถาบันอื่น คนทำงานใน อาชีพต่างๆ บุคลากรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปจนถึงสุภาพบุรุษและสุภาพสตรีที่เกษียณจาก งานประจำแล้ว

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ ดังนี้

1. บันทึกภาคสนาม เป็นการบันทึกถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน อันประกอบด้วย

1.1 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.2 เหตุการณ์และบุคคลในธรรมสถาน

ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

1.1 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมีส่วนเกี่ยวข้องกับธรรมสถาน นั้น จะได้รับการบันทึกไว้ในบันทึกภาคสนาม ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างสัก 2 เหตุการณ์ คือ ในระหว่างวันที่ 6 – 20 ธันวาคม 2541 ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันเอเชียนเกมส์ ครั้งที่ 13 สถาบันการศึกษาได้งดการเรียนในระยะเวลาี้ บรรยากาศรอบ ๆ ธรรมสถานมีผู้คนเบาบางลง โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนกประถม ที่อยู่ใกล้ ๆ ธรรมสถานก็ไม่มีนักเรียนมาเรียน รวมทั้งรถยนต์ที่เคยวิ่งขวักไขว่ผ่านธรรมสถานก็ลดจำนวนลง นอกจากนั้น นิสิตและนักศึกษาสถาบันอื่นที่เคยมาห้องสมุดและมารายการบรรยายธรรมก็หายหน้าไปหลายคน ทั้งนี้เป็นเพราะบางส่วนกลับบ้านต่างจังหวัดในช่วงนี้

เหตุการณ์ที่ 2 คือ เมื่อมีการสร้างสนามเทนนิสของมหาวิทยาลัยใกล้ๆ บริเวณธรรมสถาน ผู้วิจัยสนใจว่า จะมีผลต่อบรรยากาศความสงบของธรรมสถานหรือไม่ ได้สังเกตการก่อสร้างมาตลอดจนสิ้นสุดโครงการ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ฝ่ายก่อสร้างคงได้คำนึงถึงเรื่องนี้เช่นกัน และได้แก้ปัญหาโดยการซึ่งผ้าใบสูงกว่าระดับสายตาไว้กับรั้วของสนาม อันจะทำให้ไม่สามารถมองเข้าไปในสนามเทนนิสได้ ดังนั้น ด้วยวิธีการนี้ จึงทำให้สถานที่ 2 แห่งนี้มีความเป็นส่วนตัว ไม่รบกวนกัน อนึ่ง สนามเทนนิสนี้มีพิธีเปิดเป็นทางการ เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2542 เวลาประมาณ 16.40 น. อย่างไรก็ตาม เมื่อมีสนามเทนนิสขึ้นแล้ว ก็ไม่ได้ทำให้บรรยากาศของธรรมสถานเสียความสงบไป เพราะผู้ที่มาเล่นเทนนิสจะเข้าไปในสนามโดยเดินทางด้านหลังของธรรมสถาน และรถก็ไม่สามารถเข้าไปถึงสนามได้ ต้องจอดอยู่ภายนอก

1.2 เหตุการณ์และบุคคลในธรรมสถาน ธรรมสถานเป็นสถานที่หนึ่งในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีผู้มาใช้ประโยชน์ตั้งแต่เวลาเช้าตรู่จนถึงตอนเย็นที่กิจกรรมบรรยายธรรมจบลงในเวลา 19.00 น. ในตอนเช้า เริ่มจากก่อน 6.00 น. ก็มีผู้คนมาอาศัยความร่มรื่นของธรรมสถาน ออกกำลังกาย อาจจะเป็นการเดิน การบริหารร่างกาย หรือ การรำมวยจีน นอกจากนั้น ถึงแม้ว่าหลังจากช่วงเวลานี้แล้วในเวลาอื่น ๆ ของวัน ก็ยังคงมีผู้คนมาอาศัยร่วมไม้หรือชายคาของธรรมสถาน มาพักผ่อนหย่อนใจ หากความสงบ ผู้วิจัยได้สังเกตบุคคลที่เข้ามาในธรรมสถานทั้งที่อยู่ภายนอกและที่เข้ามาในอาคารธรรมสถาน ยกตัวอย่าง เช่น การแต่งกาย ลักษณะความแตกต่างกันระหว่างผู้

ที่เข้ามาในธรรมสถานในแต่ละอาทิตย์ ระหว่างนิสิตจุฬาฯ กับนักศึกษาสถาบันอื่น จุดประสงค์ของเขาเหล่านั้นอาจจะเป็นการมาอ่านหนังสือในห้องสมุด ยืมเทปธรรมะ คือนหนังสือ/เทปธรรมะ มาติดต่อกับเจ้าหน้าที่ธรรมสถาน ฯลฯ โดยความสัมพันธ์ของคนที่มาในธรรมสถานอาจเกี่ยวข้องในลักษณะต่าง ๆ อาทิ ในระหว่างคนที่มาฟังการบรรยายธรรมด้วยตนเอง และคนที่มาฟังการบรรยายธรรมกับวิทยากร เป็นต้น ยกตัวอย่างรูปแบบความสัมพันธ์ เช่น บรรยากาศในการบรรยายธรรมนั้น ผู้ฟังมีส่วนร่วมอย่างไร เช่น มีการซักถามหรือร่วมอภิปรายอย่างไร เป็นต้น

ส่วนเหตุการณ์ในธรรมสถานนั้น จะยกมา 2 เหตุการณ์ คือ ในกลุ่มผู้ที่ฟังการบรรยายธรรม วันอาทิตย์ คุณป้าท่านหนึ่งซึ่งเป็นข้าราชการบำนาญ ได้เสนอความคิดว่า ควรจะมีของที่ระลึกปีใหม่ แก่วิทยากรที่มาให้ความรู้ในการบรรยายธรรมประจำวันอาทิตย์ ข้อเสนอนี้ได้รับการตอบรับโดยได้มีการช่วยกันมอบเงินให้คุณป้าดำเนินการ ซึ่งก็ได้เป็นของขวัญปีใหม่ที่มีความหมาย คือ หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” ฉบับปกอ่อน สำหรับวิทยากรแต่ละท่าน

อีกเหตุการณ์หนึ่ง คือ เมื่อผู้อำนวยการธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศ. ดร. ระวี ภาวิไล) ได้กล่าวในการบรรยายธรรมประจำวันถึงการที่ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะจัดงาน “ระดมมนุษยธรรม” ณ อาคารและบริเวณโดยรอบธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันที่ 21-28 มีนาคม 2542 เพื่อถวายเป็นราชบูชาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2542) ผู้ฟังการบรรยายต่างให้ความสนใจ ได้ร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นและเสนอตัวที่จะมาช่วยในงานนี้ ต่อมาบุคคลเหล่านี้ก็ได้เป็นอาสาสมัครอยู่ในคณะกรรมการฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร่วมกันทำงาน “ระดมมนุษยธรรม” สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

การบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นนี้ลงในบันทึกภาคสนาม ผู้วิจัยจะกล่าวถึงสิ่งนั้นอย่างละเอียดประกอบไปกับบริบทหรือสภาพแวดล้อมขณะนั้น กล่าวคือ บรรยายว่าเกิดอะไรขึ้นภายใต้สภาพอย่างไร และอีกประการหนึ่ง เมื่อผู้วิจัยบันทึกเรื่องใดลงในบันทึกสนาม ก็จะนำเรื่องนั้นมาย่อไว้ในบันทึกประจำวัน โดยเอาแต่ใจความสำคัญ มาลงไว้ในลักษณะสารบัญของแต่ละเรื่อง การที่บันทึกเรื่องหนึ่ง ๆ ไว้ 2 แห่งนี้ เพื่อสะดวกในการปะติดปะต่อเรื่องราวที่ได้ในแต่ละวัน และยังเป็น การมีเอกสารไว้ 2 ชุด โดยบันทึกประจำวันนั้นจะอยู่กับผู้วิจัยทุกวัน ส่วนบันทึกภาคสนามของแต่ละวันนั้น เมื่อผู้วิจัยได้อ่านทบทวน แก้ไข เพิ่มเติม จนเป็นที่พอใจแล้ว ก็จะนำมารวบรวมไว้เพื่อจัดหมวดหมู่ของเรื่องราวที่บันทึกไว้แล้ววิเคราะห์ต่อไป เช่น ในช่วงเวลาระหว่างวันที่ 14-20 พฤศจิกายน 2541 ผู้คนในประเทศไทยจะได้เห็นปรากฏการณ์ “ฝนดาวตกลีโอนิดส์” โดยช่วงที่ดาวตกสูงสุดจะเป็นวันที่ 16-18 พฤศจิกายน 2541 (สาลิน วิรุบุตร, 2541 : 12 ; สุภากร เกิดแก้ว, 2542 : 48) ในการบรรยายธรรมวันอังคารและวันพุธของท่านผู้อำนวยการธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศ. ดร. ระวี ภาวิไล) ผู้ฟังได้ขอให้ท่านพูดถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นคราวนี้ ท่านกรุณา

อธิบายให้เกิดความเข้าใจ และได้ตอบคำถามของผู้ฟังคนหนึ่งว่า เวลาที่จะเห็น “ฝนดาวตกลีโอนิดส์” ได้ชัดเจนที่สุดตามการคำนวณ จะเป็นตอนตีสองของวันที่ 17 ต่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2541 ท่านเองก็จะไปสังเกตการณ์ที่เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยของดการบรรยายในวันอังคารที่ 17 วันพุธที่ 18 และ วันอาทิตย์ที่ 22 พฤศจิกายน 2541 และท่านได้เล่าให้กับผู้ฟังการบรรยายธรรมของท่าน เมื่อท่านกลับมาเริ่มการบรรยายธรรมอีกครั้งในวันอังคารที่ 24 พฤศจิกายน 2541 เหตุการณ์ที่ยกมานี้ ผู้วิจัยได้เรียบเรียงจากบันทึกภาคสนามและบันทึกประจำวันในวันที่อ้างถึงนั้น แล้วผู้วิจัยได้จัดสาระที่ได้เป็น “ความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มาฟังการบรรยายธรรมกับวิทยากร” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ “สภาพการจัดกิจกรรมบรรยายธรรมของธรรมสถาน” แล้วไปรวมกับข้อมูลอื่นในการวิเคราะห์ “กิจกรรมการบรรยายธรรมของธรรมสถาน” อันจะนำไปสู่ “การประเมินด้านการจัดกิจกรรมของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” .

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ เมื่อเวลา 9.30 น. ของวันศุกร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ 2542 ผู้วิจัยเข้ามาในธรรมสถาน ได้เห็นเด็ก ๆ กลุ่มหนึ่งมาเล่นที่ลานโถง มีด้วยกัน 17 คน เป็นเด็กหญิง 8 คน และเด็กชาย 9 คน จากบ้านเด็กจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อันเป็นโครงการสวัสดิการเลี้ยงดูบุตรหลานวัยก่อนเรียนของสโมสรอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งอยู่ในอาคารหอพักวิทยานิเวศน์ ทั้งเด็กหญิงและเด็กชายสวมเสื้อสีชมพูปักตราบ้านเด็กจุฬาฯ เด็กหญิงสวมกระโปรง เด็กชายสวมกางเกงสีกรมท่าเหมือนกัน เด็กทั้งหมดมากับคุณครูสตรี 2 คน พวกเขาต่างสนุกสนานมาก คุณครูพาชมต้นไม้ในธรรมสถาน เมื่อเด็ก ๆ เดินมาถึงสนามเทนนิส ต่างก็ยื่นเกาะรั้วตาข่าย ส่งเสียงชี้ชวนกันดูคนที่เล่นเทนนิส เด็ก ๆ มาอยู่ในธรรมสถานได้ครึ่งชั่วโมง ก็พากันเดินกลับบ้านเด็กจุฬาฯ ณ อาคารหอพักวิทยานิเวศน์ ซึ่งอยู่ใกล้ๆ ธรรมสถานนั่นเอง นับเป็นเพื่อนบ้านรายหนึ่งของธรรมสถาน นอกจากนั้น ในตอนเช้า ของวันอาทิตย์ ต้นเดือนธันวาคม 2541 ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์อาจารย์สอนวาดเขียนและผู้ช่วยที่ได้ใช้ลานสนามหญ้าของธรรมสถานสอนเด็ก ๆ ชายหญิงประมาณ 10 คน มีระดับการเรียน ตั้งแต่อนุบาล - ม. 1 แต่ส่วนใหญ่เป็นนักเรียนระดับ ป.5-ป.6 อีกทั้งในเวลาบ่าย ของวันศุกร์ต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2542 ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์อาจารย์ท่านหนึ่งที่นำนิสิตจำนวน 24 คน มาเรียนเป็นครั้งสุดท้ายในวิชาของท่าน ณ ลานโถงของธรรมสถาน อันเป็นการเรียนโดยการอภิปราย และจบลงโดยการฝึกจิตไปกับการบริหารร่างกาย ตัวอย่างของผู้ที่มาใช้ประโยชน์จากธรรมสถานดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้บันทึกไว้ในบันทึกภาคสนามและบันทึกประจำวัน แล้วสรุปไว้ใน “การสังเกตบุคคลที่เข้ามาในธรรมสถาน” โดยนำข้อมูลที่แสดงความพึงพอใจและประโยชน์ที่ผู้เกี่ยวข้องได้จากการใช้สถานที่ของธรรมสถานนี้ ไปเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ “การประเมินด้านกายภาพของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”

2. **แบบสัมภาษณ์** ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ อันเป็นผู้ให้ข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้ทราบถึงความเป็นมา วิธีดำเนินงาน ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่อธรรมสถาน แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ขอให้อาจารย์ที่ปรึกษา (รศ.นิตา ชูโต) พิจารณาและแก้ไข ดังนี้

แนวคำถามในการสัมภาษณ์นายกสภามหาวิทยาลัย (ศ.ดร. เกษม สุวรรณกุล) อดีตอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยผู้ก่อตั้งธรรมสถาน

1. ธรรมสถานเกิดขึ้นในสมัยที่ท่านเป็นอธิการบดี ท่านพอจะจำได้ไหมว่า ช่วงนั้นมีเหตุการณ์อะไรที่ทำให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตั้งธรรมสถานขึ้นเป็นแห่งแรก
2. ท่านมองเห็นประโยชน์ของธรรมสถานในขณะนั้นอย่างไร และท่านหวังประโยชน์ในขนาดของธรรมสถานอย่างไร
3. มีอุปสรรคอย่างไรต่อการก่อตั้งและการดำเนินงานของธรรมสถานขณะนั้น
4. ท่านมีความพึงพอใจในการดำเนินงานของธรรมสถานที่ผ่านมาอย่างไร
5. อะไรที่ทำให้ธรรมสถานดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน
6. อะไรเป็นจุดอ่อนของธรรมสถานที่ยังมีอยู่ และอะไรเป็นจุดแข็งที่ธรรมสถานควรพัฒนาต่อไป
7. บทบาทของธรรมสถานในศตวรรษที่ 21 ควรเป็นอย่างไร
8. ท่านมีข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานของธรรมสถานในอนาคตอย่างไร

แนวคำถามในการสัมภาษณ์รองประธานกรรมการบริหารและกรรมการบริหารธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ท่านมีความพึงพอใจในการดำเนินงานของธรรมสถานที่ผ่านมาอย่างไร
2. มีอุปสรรคในการดำเนินงานของธรรมสถานอย่างไร
3. จุดเด่นของธรรมสถานที่จะพัฒนาต่อไปคืออะไร
4. จุดอ่อนของธรรมสถานที่จะปรับปรุงแก้ไขคืออะไร
5. บทบาทของธรรมสถานในศตวรรษที่ 21 ควรเป็นอย่างไร

แนวคำถามในการสัมภาษณ์ผู้ที่ร่วมกิจกรรมหรือใช้บริการของธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ขอทราบถึงอายุและอาชีพ
2. ท่านรู้จักธรรมสถานได้อย่างไร
3. ท่านเข้าร่วมกิจกรรมหรือใช้บริการของธรรมสถานอะไรบ้าง นานเท่าไรแล้ว

4. ท่านคิดว่าจุดแข็งและจุดอ่อนของธรรมสถานมีอะไรบ้าง ควรจะพัฒนาและปรับปรุงในด้านใด
5. ท่านมีความพึงพอใจในการดำเนินงานของธรรมสถานที่ผ่านมาอย่างไร
6. บทบาทของธรรมสถานควรเป็นอย่างไร ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไร

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ท่านทำงานกับธรรมสถานนานเท่าไรแล้ว
2. หน้าที่การงานของท่านมีอย่างไรบ้าง
3. เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของธรรมสถานทำงานมาประมาณ 10 ปี หรือมากกว่า อยากทราบว่า อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้ท่านทำงานเป็นระยะเวลานานเช่นนี้
4. อะไรเป็นปัญหาในการทำงานของท่าน
5. ท่านมีความพึงพอใจในการดำเนินงานของธรรมสถานที่ผ่านมาอย่างไร
6. ธรรมสถานควรจะเน้น พัฒนา และปรับปรุงในด้านใด
7. บทบาทของธรรมสถานควรเป็นอย่างไร ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไร

นอกจากการสัมภาษณ์ตามแนวคำถามของแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ และผู้ที่เข้ามาในธรรมสถาน ได้กรุณาเล่าเรื่องเกี่ยวกับธรรมสถานให้ผู้วิจัยทราบ ทำให้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ เชื่อมโยงติดต่อกัน ดังเช่น ผู้วิจัยได้ทราบถึงที่มาของกิจกรรมบรรยายธรรมวันอาทิตย์ของธรรมสถานว่า ในระหว่างวันที่ 17 – 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 อันเป็นช่วงเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในบ้านเมือง เป็นความวิปโยคอย่างยิ่ง ธรรมสถานเล็งเห็นว่า การรักษาศีลและประพฤติธรรมจะเป็นเครื่องฟื้นฟูและรักษาจิตใจของผู้คน และในภาวะวิกฤติเช่นนี้ควรที่คนในสังคมจะร่วมกันนำคำสอนทางศาสนาเป็นหลักในการแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้จัดให้มีงาน“ระดมธรรม” ขึ้นที่ธรรมสถาน โดยส่วนหนึ่งของงานจะเป็นการประชุมระดมธรรมทุกวันอาทิตย์ เริ่มตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ 5 กรกฎาคม เป็นต้นไป จนถึงเดือนตุลาคม 2535 โดยจัดให้มีการทำบุญตักบาตร นิทรรศการ และการบรรยาย อภิปรายสนทนาธรรม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2535 ; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2535 ก ; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2535 ข : 9) ในส่วนการบรรยาย อภิปรายสนทนาธรรมของการประชุมระดมธรรมวันอาทิตย์นี้ ได้ดำเนินสืบต่อมาเป็นกิจกรรมบรรยายธรรมวันอาทิตย์ในเวลา 14.00 – 18.00 น. ระหว่างเดือนพฤษภาคม – กันยายน และ พฤศจิกายน – มีนาคม โดยงดการบรรยายในเดือน เมษายน และเดือนตุลาคม อันเป็นระยะปิดภาคเรียนของมหาวิทยาลัย

จากเรื่องที่ถูกผู้วิจัยได้รับทราบนี้ นอกจากจะทำให้ได้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องของเหตุการณ์ในธรรมสถาน ยังพบว่า ธรรมสถานได้จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความเป็นไปของสังคม โดยมีวัตถุประสงค์

ประสงค์ที่จะชี้แนวทางอันได้จากคำสอนในศาสนาต่าง ๆ เพื่อการดำเนินชีวิตที่สงบสุข ขจัดทุกข์ของบุคคล ลดความขัดแย้งในสังคม และสนับสนุนเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก

3. แบบสอบถาม แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลอีกชนิดหนึ่ง ผู้วิจัยได้สร้าง “แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเชิงประเมินเกี่ยวกับบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ผู้วิจัยได้ขออนุญาตผู้อำนวยการธรรมสถาน (ศ.ดร. ระวี ภาวิไล) ที่จะใช้แบบสอบถามนี้ให้ผู้มาฟังรายการบรรยายธรรมตอบ

“แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเชิงประเมินเกี่ยวกับบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” จะประกอบด้วย คำถามปลายเปิดที่ถามผู้มาฟังรายการบรรยายธรรมเกี่ยวกับ

1. ข้อมูลด้านสถานภาพของผู้ตอบ คือ เพศ อาชีพหรือสถานศึกษา อายุ และศาสนา
2. ข้อมูลด้านความเกี่ยวข้องของผู้ตอบกับธรรมสถาน คือ ท่านมาฟังรายการบรรยายธรรมของธรรมสถานเป็นเวลานานเท่าไรแล้ว ท่านรู้จักธรรมสถานอย่างไร
3. ข้อมูลเกี่ยวกับผลที่ได้รับจากกิจกรรมบรรยายธรรมของธรรมสถาน คือ ท่านได้มาฟังการบรรยายของวิทยากรท่านใดและได้รับความรู้หรือข้อธรรมะอะไร นำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างไร
4. ข้อมูลที่เกี่ยวกับข้อเสนอแนะของผู้ตอบต่อบทบาทในอนาคตของธรรมสถาน คือ ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของธรรมสถานในอนาคตว่าอย่างไร

แบบสอบถามนี้ให้กับผู้ฟังรายการบรรยายธรรมประจำสัปดาห์ ในวันจันทร์ – ศุกร์ และวันอาทิตย์ ตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ 24 มกราคม 2542 จนถึงวันอาทิตย์ที่ 28 กุมภาพันธ์ 2542 และผู้ร่วมรายการ “เพื่อความสดใสในชีวิต” ในวันอาทิตย์ที่ 21 กุมภาพันธ์ 2542

4. เอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารต่าง ๆ ทั้งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและธรรมสถาน เอกสารของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่ รายงานกิจการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยปี 2540 รายงานประจำปีตั้งแต่ปี 2522 เป็นต้นมา เอกสารของธรรมสถาน ได้แก่ รายงานประจำปี พ.ศ. 2523 ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อันกล่าวถึง กิจกรรมของธรรมสถาน ตั้งแต่เริ่มดำเนินงาน เมื่อแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารธรรมสถานในเดือน พฤศจิกายน 2521 และพิธีเปิดอาคารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จมาเป็นองค์ประธานในพิธี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2523 จึงอาจกล่าวได้ว่า รายงานประจำปี พ.ศ. 2523 ของธรรมสถานฉบับนี้ เป็นการรวบรวมผลงานในระยะปีแรกของธรรมสถาน นอกจากนั้นปฏิทินกิจกรรมศาสนาประจำปี 2540 – 2542 และจดหมายข่าวธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็เป็นเอกสารที่เผยแพร่โดยธรรมสถาน เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์และบอกรายการกิจกรรมต่าง ๆ ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาเอกสารยังรวมไปถึงเอกสารภายในของธรรมสถาน เช่น งบประมาณ สรุปการดำเนินงาน หนังสือเข้า - ออก รายงานการประชุม เป็นต้น

5. การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม

ผู้วิจัยแบ่งระยะเวลาออกเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 ในระหว่างวันอาทิตย์ที่ 1 พฤศจิกายน 2541 – วันศุกร์ที่ 22 มกราคม 2542 ซึ่งเป็นช่วงแรกนี้ การเก็บข้อมูลจะเป็นไปในลักษณะให้เกิดความรู้จักต่อสถานที่ สภาพแวดล้อม บุคคลในธรรมสถาน รวมทั้งได้ทราบความคิดเห็นของท่านเหล่านี้ กล่าวคือ ผู้วิจัยได้สังเกตการจัดสถานที่ และสภาพแวดล้อมของธรรมสถาน สังเกตผู้คนที่เข้ามาในธรรมสถาน ศึกษาการจัดกิจกรรมในธรรมสถาน โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ค้นคว้าเอกสารในเรื่องประวัติความเป็นมา กิจกรรมในอดีตและปัจจุบัน การงบประมาณ และการบริหารงานของธรรมสถาน ศึกษาการดำเนินงาน รวมทั้งสำรวจความคิดเห็นถึงประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับ จุดแข็ง จุดอ่อน และข้อเสนอแนะต่อธรรมสถาน โดยสัมภาษณ์กรรมการบริหาร เจ้าหน้าที่ธรรมสถาน วิทยากร ผู้ร่วมกิจกรรม ผู้ใช้บริการห้องสมุด และผู้มาขอใช้บริการต่าง ๆ อาทิ การใช้สถานที่ของธรรมสถาน เพื่อจัดกิจกรรม

ช่วงที่ 2 ในระหว่างวันอาทิตย์ที่ 24 มกราคม - วันอาทิตย์ที่ 28 กุมภาพันธ์ 2542 เป็นการเพิ่มการเก็บข้อมูลในระดับกว้าง อันจะครอบคลุมผู้ให้ข้อมูลเป็นจำนวนมาก กล่าวคือ นอกจากการเก็บข้อมูลตามที่ได้กล่าวในช่วงที่ 1 ซึ่งยังคงปฏิบัติอยู่ ผู้วิจัยได้สร้าง “แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเชิงประเมินธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” และแจกให้กับผู้ร่วมกิจกรรมบรรยายธรรมในวันจันทร์ – ศุกร์ และวันอาทิตย์ ตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ 24 มกราคม - วันอาทิตย์ที่ 28 กุมภาพันธ์ 2542 รวมทั้งผู้ร่วมรายการ “เพื่อความสดใสในชีวิต” ของวันอาทิตย์ที่ 21 กุมภาพันธ์ 2542 เมื่อรวบรวมแล้ว ได้ผู้มีให้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 110 คน

รายละเอียดการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม ได้แสดงตามตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 รายละเอียดการเก็บรวบรวมข้อมูลและกิจกรรมการวิจัย

เป้าหมายในการศึกษา	ระยะ / วัน เดือน ปี	เครื่องมือ	จำนวนครั้ง	หมายเหตุ
1. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม				
การบรรยายธรรม วันจันทร์ – ศุกร์ และวันอาทิตย์	อา. จ. อ. พ. พท. ศ. 1 - 3 - 5 6 8 - 10 - 12 13 15 - - - 19 - 22 - 24 - 26 - 29 30 พฤศจิกายน 2541 อา. จ. อ. พ. พท. ศ. 1 2 3 4 6 - 8 9 - - 13 14 15 16 17 - 20 21 22 23 24 25 27 28 29 - - ธันวาคม 2541 อา. จ. อ. พ. พท. ศ. - - 4 5 6 7 8 10 11 12 13 14 - 17 18 19 20 21 - 24 25 26 27 28 29 31 มกราคม 2542	บันทึกภาคสนาม	80	1. วันจันทร์ที่ 2, 9, 16, 23 และ วันพุธที่ 4, 11, 18, 25 พฤศจิกายน 2541 ผู้วิจัยไม่ได้เข้าฟังการบรรยายธรรม เพราะผู้วิจัยได้ร่วมกิจกรรม “หลักสูตรต้นตระโยคะ 8 บทเรียน” ที่ลานโถงของธรรมสถานแทน 2. วันศุกร์ของสัปดาห์ที่ 3, 4 ของเดือนพฤศจิกายน 2541 ถึง มกราคม 2542 ไม่มีการบรรยาย นอกจากวันศุกร์ บางวันที่วิทยากรมาบรรยาย ขาดเซยวันที่ได้งดไป 3. วันพฤหัสบดีที่ 10 ธันวาคม 2541 ไม่มีการบรรยาย เนื่องจากเป็นวันหยุดรัฐธรรมนูญ ในวันที่ 30 ธันวาคม 2541 ผู้วิจัยไม่ได้เข้าร่วมฟังการบรรยายธรรม วันที่ 31 ธันวาคม 2541 ถึง 3 มกราคม 2542 เป็นวันหยุดเทศกาลปีใหม่

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เป้าหมายในการศึกษา	ระยะ / วัน เดือน ปี	เครื่องมือ	จำนวนครั้ง	หมายเหตุ
	อา. จ. อ. พ. พท. ศ. 1 2 3 4 5 7 8 9 10 11 12 14 15 - 17 18 19 21 - 23 24 25 26 28 กุมภาพันธ์ 2542			4. วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2542 ผู้วิจัยไม่ได้มาธรรมสถาน 5. วันจันทร์ – ศุกร์ และวัน อาทิตย์อื่นๆ ที่ไม่ปรากฏใน การเก็บรวบรวมข้อมูลนอก เหนือจากที่กล่าวข้างต้น แสดงว่า วันนั้นงดการ บรรยาย
รายการ "เพื่อ ความสดใสใน ชีวิต"	วันอาทิตย์ที่ 15 พฤศจิกายน 20 ธันวาคม 2541 10 มกราคม 21 กุมภาพันธ์ 2542	บันทึก ภาคสนาม	4	
กิจกรรม"หลักสูตร ต้นตระโยคะ 8 บท เรียน" จัดโดย มูลนิธิรวมมนุษย ธรรม (นีโอฮิวแมน นิสต์)	วันจันทร์ที่ 2, 9, 16, 23 วันพุธที่ 4, 11, 18, 25 พฤศจิกายน 2541	บันทึก ภาคสนาม	8	
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์				
2.1 ผู้ร่วมกิจกรรม				
ผู้ร่วมกิจกรรม บรรยายธรรม	5, 6, 12, 29, 30 พฤศจิกายน 2, 9 ธันวาคม 2541	แบบ สัมภาษณ์	7	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เป้าหมายในการศึกษา	ระยะ / วัน เดือน ปี	เครื่องมือ	จำนวนครั้ง	หมายเหตุ
ผู้ร่วมกิจกรรม "หลักสูตรต้นตระกูล โยคะ 8 บทเรียน"	4, 16, 23, 25 พฤศจิกายน 2541	แบบ สัมภาษณ์	5	ผู้วิจัยเข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วม ร่วม 8 ครั้ง แต่มิได้ สัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรมทุก ครั้ง
2.2 <u>วิทยากร</u> วิทยากรกิจกรรม บรรยายธรรม	22, 29 พฤศจิกายน 3, 20 ธันวาคม 2541 7, 10, 24, 25, 31 มกราคม 7, 8, 14 กุมภาพันธ์ 2542	แบบ สัมภาษณ์	12	
วิทยากรรายการ "เพื่อความสดใส ในชีวิต"	13, 15 พฤศจิกายน 20 ธันวาคม 2541	แบบ สัมภาษณ์	3	
วิทยากรกิจกรรม "หลักสูตรต้นตระกูล โยคะ 8 บทเรียน"	16 พฤศจิกายน 2541	แบบ สัมภาษณ์	1	
ผู้ช่วยวิทยากร กิจกรรม "หลักสูตร ต้นตระกูลโยคะ 8 บทเรียน"	9 พฤศจิกายน 2541	แบบ สัมภาษณ์	1	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เป้าหมายในการศึกษา	ระยะ/วัน เดือน ปี	เครื่องมือ	จำนวนครั้ง	หมายเหตุ
2.3 ผู้ให้บริการของธรรมสถาน ผู้ให้บริการห้องสมุด	9, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20 พฤศจิกายน 1, 2, 4, 8, 9, 14, 23, 30 ธันวาคม 2541	แบบสัมภาษณ์	17	
บุคลากรของมหาวิทยาลัยขอใช้ห้องในการร่วมกันฝึกสมาธิ จำนวน 8 คน	24 พฤศจิกายน 2541	แบบสัมภาษณ์	1	
บุคลากรชายของมหาวิทยาลัยคนหนึ่งขอใช้ห้องเพื่อประกอบศาสนกิจ (ทำละหมาดในระหว่างวัน)	1 ธันวาคม 2541	แบบสัมภาษณ์	1	
นิติตชมรมศาสนศึกษา แผนกคริสเตียน มาจัดงานคริสต์มาส เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2541	29 ธันวาคม 2541 และ 4 มกราคม 2542	แบบสัมภาษณ์	2	การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์ถึงการเตรียมงานและผลที่ได้หลังจากงานผ่านไปแล้ว

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เป้าหมายในการศึกษา	ระยะ / วัน เดือน ปี	เครื่องมือ	จำนวนครั้ง	หมายเหตุ
นิสิตชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลามมาเตรียมจัดงานละครล้อตซึ่งจะมีขึ้นในวันที่ 9 มกราคม 2542	8 และ 13 มกราคม 2542	แบบสัมภาษณ์	2	การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์ถึงการเตรียมงานและผลที่ได้หลังจากงานผ่านไปแล้ว
อาจารย์คนหนึ่งได้ใช้ลานโถงในธรรมสถานเป็นสถานที่สอนนิสิตจำนวน 24 คน	5 กุมภาพันธ์ 2542	แบบสัมภาษณ์	1	
2.4 ผู้เข้ามาในธรรมสถาน สุภาพบุรุษคนหนึ่งนำหนังสือมามอบให้ห้องสมุดธรรมสถาน	13 พฤศจิกายน 2541	แบบสัมภาษณ์	1	
สุภาพสตรีคนหนึ่งนำหนังสือที่ตนเขียนมามอบให้กับธรรมสถาน	1 ธันวาคม 2541	แบบสัมภาษณ์	1	
ครูชายคนหนึ่งใช้สนามหญ้าของธรรมสถานเป็น	6 ธันวาคม 2541	แบบสัมภาษณ์	1	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เป้าหมายในการศึกษา	ระยะ / วัน เดือน ปี	เครื่องมือ	จำนวนครั้ง	หมายเหตุ
สถานที่สอนวาดเขียนแก่เด็กกลุ่มหนึ่งในวันอาทิตย์				
นิสิต จำนวน 5 คน มาซ้อม และ ออกแบบทำเต็นท์สำหรับวิชา"ดนตรีสำหรับเด็ก" ในบริเวณลานโถงของธรรมสถาน	26 มกราคม 2542	แบบสัมภาษณ์	1	
<u>2.5 คณะกรรมการบริหารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</u>				
รองประธานคณะกรรมการบริหารธรรมสถาน(รองอธิการบดี (ศ. นายสัตวแพทย์ ดร. ณรงค์ศักดิ์ชัยบุตร))	15 มีนาคม 2542	แบบสัมภาษณ์	1	
กรรมการบริหารธรรมสถาน	20 ธันวาคม 2541 20, 28 มกราคม 2, 26 กุมภาพันธ์ 2542	แบบสัมภาษณ์	5	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เป้าหมายในการศึกษา	ระยะ / วัน เดือน ปี	เครื่องมือ	จำนวนครั้ง	หมายเหตุ
2.6 <u>ผู้มีส่วนร่วมในการสร้าง</u> <u>ธรรมนูญ</u> <u>จุฬาลงกรณ์</u> <u>มหาวิทยาลัย</u> นายกสภา จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย (ศ. ดร. เกษม สุวรรณกุล) อดีต อธิการบดีผู้ก่อตั้ง ธรรมนูญ	25 กุมภาพันธ์ 2542	แบบ สัมภาษณ์	1	
ผู้ออกแบบ ธรรมนูญ (ผศ. จาตุรงค์ วัฒนผาสุก)	23 กุมภาพันธ์ 2542	แบบ สัมภาษณ์	1	
ผู้ออกแบบ ภูมิทัศน์ของ ธรรมนูญ (ผศ. ดร. พรพรรณ ฟูตระกูล)	10 กุมภาพันธ์ 2542	แบบ สัมภาษณ์	1	
3. <u>การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม</u>				
ผู้ร่วมกิจกรรม	อา. จ. อ. พ. พฤ. ศ.	แบบ	29	
บรรยายธรรมวัน	24 25 26 27 28 29	สอบถาม		
จันทร์ – ศุกร์ และ วันอาทิตย์	31 มกราคม 2542			

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เป้าหมายในการศึกษา	ระยะ / วัน เดือน ปี	เครื่องมือ	จำนวนครั้ง	หมายเหตุ
ผู้ร่วมรายการ "เพื่อความสดใส ในชีวิต"	<p>อา. จ. อ. พ. พฤ. ศ.</p> <p>1 2 3 4 5</p> <p>7 8 9 10 11 12</p> <p>14 15 - 17 18 19</p> <p>21 - 23 24 25 26</p> <p>28 กุมภาพันธ์ 2542</p> <p>21 กุมภาพันธ์ 2542</p>	แบบ สอบถาม	1	<p>1. วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2542</p> <p>ผู้วิจัยไม่ได้ไปธรรมสถาน</p> <p>2. วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2542 งดการบรรยาย</p>
4. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกภาพธรรมสถาน				
การจัดสถานที่ และสภาพแวดล้อมของ ธรรมสถาน	23 พฤศจิกายน 2541	ถ่ายรูป	1	
5. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร				
ประวัติความเป็นมา กิจกรรมในอดีตถึงปัจจุบัน การงบประมาณ การบริหารงาน ของธรรมสถาน	พฤศจิกายน 2541 – กุมภาพันธ์ 2542	เอกสารที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย 5.1 เอกสารของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 5.2 เอกสารของธรรมสถาน 5.3 เอกสารทั่วไป ดังนี้ 5.1 เอกสารของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่ 5.1.1 รายงานประจำปีจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย		

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เป้าหมายในการศึกษา	ระยะ / วัน เดือน ปี	เครื่องมือ
		<p>5.1.2 รายงานกิจการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยปี 2540</p> <p>5.1.3 บันทึกข้อความ</p> <p>5.1.4 ประกาศจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>5.1.5 แบบก่อสร้างธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>5.2 เอกสารของธรรมสถาน ได้แก่</p> <p>5.2.1 รายงานประจำปี พ.ศ. 2523 ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>5.2.2 จดหมายข่าวธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>5.2.3 แบบรายงานผลปฏิบัติงาน / โครงการ</p> <p>5.2.4 คำชี้แจงค่าของงบประมาณเงินผลประโยชน์</p> <p>5.2.5 งบประมาณ</p> <p>5.2.6 สรุปกิจกรรมประจำปี</p> <p>5.2.7 หนังสือปฏิทินศาสนาประจำปี "เพื่อคุณค่าชีวิต"</p> <p>5.2.8 บันทึกข้อความ</p> <p>5.2.9 หนังสือเข้า - ออก</p> <p>5.3 เอกสารทั่วไป ได้แก่</p> <p>5.3.1 รายงานเรื่องบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของ วชิรา วิทยานูวัติ จัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2528</p> <p>5.3.2 หนังสือ "สุภาส จันทรโบล วีรบุรุษผู้พลีชีพในการกอบกู้เอกราชให้แก่อินเดีย" โดยฉัจฉราภรณ์</p>

สรุปการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากตาราง

สังเกตอย่างมีส่วนร่วม	92	ครั้ง
สัมภาษณ์	66	ครั้ง
แบบสอบถาม	30	ครั้ง
ถ่ายรูป	1	ครั้ง

ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับธรรมสถานประมาณ 16 รายการ

6. การตรวจสอบข้อมูล

ข้อมูลในการวิจัยนี้ได้จาก การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม และการศึกษาเอกสาร โดยข้อมูลแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง และข้อมูลที่เป็นความคิดเห็น ข้อมูลที่ได้จากเอกสารนั้น ผู้วิจัยศึกษาเอกสารของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งที่เป็นรายงาน จดหมาย คำสั่ง งบประมาณ สรุปการดำเนินงาน หนังสือเข้า - ออก และรายงานการประชุม เป็นต้น เอกสารเหล่านี้เป็นเอกสารทางราชการ อันเป็นการรับรองความถูกต้องของข้อมูล ในส่วนแบบสอบถามนั้นเป็นความคิดเห็นของผู้ตอบแต่ละบุคคล ดังนั้น จึงสามารถนำข้อมูลในส่วนนี้ไปวิเคราะห์ได้ เช่นเดียวกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ในส่วนที่เป็นความคิดเห็น ในส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่เป็นข้อเท็จจริงนั้น ข้อมูลที่ได้จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นโดยตรงเป็นการประกันความถูกต้องของข้อมูล เพียงแต่ในบางครั้งผู้วิจัยอาจจะหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เรื่องที่ศึกษามีความสมบูรณ์ขึ้น ตัวอย่างเช่น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จาตุรนต์ วัฒนผาสุก ผู้ออกแบบธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ท่านได้รับมอบหมายจากคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แหลมฉาน หัสตินทร ให้เป็นผู้ออกแบบธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อได้แบบของธรรมสถานแล้ว ยังไม่ได้สร้างทันที ต้องรอเวลาอีกหลายปี แต่จำไม่ได้ว่าออกแบบธรรมสถานในปี พ.ศ.ใด ผู้วิจัยได้ค้นคว้าจนทราบว่า ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แหลมฉาน หัสตินทร เป็นคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ 2 วาระ คือ วาระแรกใน พ.ศ. 2506 - 2513 และวาระที่สองใน พ.ศ. 2515 - 2516 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530 : 427) ส่วนปี พ.ศ. ที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จาตุรนต์ วัฒนผาสุก ออกแบบธรรมสถานนั้น ถึงแม้ผู้วิจัยได้ดูจากแบบก่อสร้างธรรมสถาน ซึ่งเป็นหมายเลข 0221 แต่ก็ระบุเป็นวันที่ 5 มิถุนายน 2521 อันเป็นระยะที่ใกล้เคียงกับการก่อสร้างธรรมสถานในเดือนตุลาคม 2521 ซึ่งไม่ใช่ปีที่ออกแบบธรรมสถาน ผู้วิจัยจึงเรียนสัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จาตุรนต์ วัฒนผาสุก อีกครั้งทางโทรศัพท์ ท่านพอจะจำได้ว่า ได้ออกแบบธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในขณะที่ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แหลมฉาน หัสตินทร ได้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ในวาระที่สองระหว่างปี พ.ศ. 2515 - 2516 ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัยออกแบบในระหว่างปี พ.ศ. 2515 - 2516 และต่อมาจึงได้ก่อสร้างในเดือน ตุลาคม 2521 เสร็จในเดือนกรกฎาคม 2522 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523 : 52)

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในเรื่องข้อเท็จจริงทั่ว ๆ ไป จะตรวจสอบได้จากการสัมภาษณ์บุคคลหลาย ๆ คน เช่น ผู้วิจัยมักได้รับการบอกเล่าถึงเรื่องราวในอดีตของธรรมสถาน ทั้งจากกรรมการบริหารธรรมสถาน วิทยากร ผู้ร่วมกิจกรรมและผู้ให้บริการของธรรมสถาน ทำให้ทราบว่า ในช่วงแรกตั้งแต่ก่อนจะมีอาคารธรรมสถาน นิสิต นักศึกษา นักเรียน และผู้สนใจในธรรมทั้งหลายมาร่วมกันเป็นอาสาสมัครของธรรมสถาน ช่วยกันคิดและจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสนทนาธรรม ค่ายปฏิบัติธรรม งานวันแห่งความรักอันเป็นการประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนาให้เข้ากับความสนใจของคนหนุ่มสาว การจัดบอร์ดไปติดตามคณะต่าง ๆ หมุนเวียนกันไปครั้งละ 2 สัปดาห์ โดยผู้อ่านสามารถที่จะเขียนความคิดเห็นหรือข้อสงสัยลงบนพื้นที่ส่วนหนึ่งที่จัดไว้บนบอร์ด ธรรมสถานจะตอบกลับให้ทราบทางบอร์ดครั้งต่อไป นอกจากนั้น บริเวณรอบ ๆ ธรรมสถานยังเป็นชุมชนที่อาจเรียกได้ว่าเป็นชุมชนแออัด ได้มีการจัดโรงเรียนวันอาทิตย์สอนธรรมะสำหรับเด็ก และมีการกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การปลูกผัก เป็นต้น จนกระทั่งชุมชนย้ายออกไปหมด โรงเรียนวันอาทิตย์ก็หยุดลง ต่อมา เมื่ออาสาสมัครส่วนใหญ่จบการศึกษา คนรุ่นใหม่ที่จะเป็นอาสาสมัครให้ธรรมสถานมีจำนวนน้อยลง กรรมการบริหารธรรมสถานท่านหนึ่งกล่าวว่า ไม่มีนิสิตทำงานกับธรรมสถานประมาณช่วงปี พ.ศ. 2529 - 2530

ในการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสังเกตนั้น ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์หรือการสังเกตจนทราบลักษณะเฉพาะของเรื่องที่สังเกตนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น ผู้วิจัยได้พบเจ้าหน้าที่ที่มาก่อสร้างสนามเทนนิสคนหนึ่งเข้ามาในธรรมสถานเป็นประจำ ผู้วิจัยก็มีความรู้สึกที่ธรรมสถานเป็นสถานที่เปิดที่ทุกคนสามารถเข้ามาได้อย่างเป็นกันเอง ต่อมาในการสนทนากันครั้งหนึ่ง เจ้าหน้าที่คนนี้เล่าให้ฟังว่าเขาเป็นอิสลาม ในระหว่างการก่อสร้างสนามเทนนิสเขาได้ขออนุญาตเจ้าหน้าที่ธรรมสถานใช้ห้องสมาธิภาวนาบนชั้นสอง สำหรับทำละหมาดในระหว่างวัน ผู้วิจัยจึงได้ความคิดว่า ธรรมสถานเป็นสถานที่ที่บุคคลจะมาประกอบกิจกรรมทางศาสนาของตนได้ อีกเรื่องหนึ่ง ถ้าเราเข้ามาในธรรมสถานนอกจากจะสัมผัสได้ถึงความร่มรื่นของบรรยากาศที่แวดล้อมด้วยต้นไม้ใหญ่ ผู้วิจัยยังสังเกตเห็นว่ามีคนบินเข้าออกลานโถงภายในธรรมสถาน แต่ก็รู้สึกแปลกใจนัก จนเจ้าหน้าที่ธรรมสถานคนหนึ่งชี้ให้ผู้วิจัยมองขึ้นไปยังคานหลังคาได้เห็นบ้านเล็ก ๆ ทำด้วยไม้อยู่บนนั้น เจ้าหน้าที่คนนั้นบอกว่าบ้านไม้เหล่านี้เป็นบ้านสำหรับให้นักได้อาศัย ซึ่งพวกนกอยู่กันเป็นคู่เป็นครอบครัว บ้านของใครของมัน ท่านผู้อ่านวยการธรรมสถานได้ให้จัดสร้างบ้านนกเหล่านี้ เนื่องจากในชั้นเดิม พวกนกมักจะมาทำรังในตู้ลำโพงที่ติดตั้งไว้ในลานโถงของธรรมสถานทำให้เกิดความเสียหาย จึงมีผู้แนะนำวิธีแก้ไขว่าควรจะสร้างที่อยู่ให้กับพวกมันเลย เมื่อสร้างบ้านนกเสร็จแล้วพวกนกก็เข้ามาจับจองอยู่อาศัยกัน

นับได้ว่า ธรรมสถานได้รับการจัดให้มีบรรยากาศร่มรื่น เป็นที่พักผ่อนจิตใจของผู้คนแล้ว นกยังได้เข้ามาพักพิงอีกด้วย

กล่าวโดยสรุปจะได้ว่า การตรวจสอบข้อมูลในการวิจัยที่เป็นเอกสารนั้น เอกสารที่ใช้ในการวิจัยเป็นเอกสารทางราชการซึ่งได้รับการตรวจสอบแล้ว ส่วนข้อมูลจากแบบสอบถามนั้นเป็นความคิดเห็นของแต่ละบุคคล และข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์จะนำไปวิเคราะห์ในเรื่องที่เกี่ยวข้องร่วมกับข้อมูลอื่น แต่ถ้าข้อมูลจากการสัมภาษณ์นั้นเป็นข้อเท็จจริงในเรื่องทั่ว ๆ ไป จะตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลหลาย ๆ คน ส่วนการตรวจสอบข้อมูลจากการสังเกต จะใช้การสัมภาษณ์หรือสังเกตต่อเนื่องกันไป จนกว่าจะได้ลักษณะเฉพาะของเรื่องที่สังเกต

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะกระทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลทุกวัน ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมในแต่ละวันจากวิธีต่าง ๆ ทั้งการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสังเกตและการใช้แบบสอบถาม จะได้รับการตรวจสอบความถูกต้อง แล้วนำมารวมกันเป็นหมวดหมู่ตามองค์ประกอบแต่ละด้านของการประเมินบทบาทของธรรมสถาน คือ ด้านกายภาพ การบริหารงาน การจัดกิจกรรม และการบริการของธรรมสถาน เมื่อสะสมข้อมูลจนเห็นความสัมพันธ์ของข้อมูล ก็สรุปเป็นการประเมินตามองค์ประกอบนั้น ๆ แล้วนำมาพิจารณา เพื่อประมวลเป็นการประเมินบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปแล้ว การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินไปพร้อมกับการเก็บข้อมูล เป็นการประมวลข้อมูลที่ได้จากวิธีต่าง ๆ จนได้ผลสรุปที่ทำให้สามารถประเมินองค์ประกอบของธรรมสถาน คือ การประเมินด้านกายภาพ การบริหารงาน การจัดกิจกรรม และการบริการ อันจะนำไปสู่การประเมินบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8. การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลเป็นการเขียนรายงานการวิจัย โดยบรรยายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นสภาพทางกายภาพ การบริหารงาน การจัดกิจกรรม และการบริการของธรรมสถาน ทั้งหมดที่กล่าวนี้ จะได้รับการประเมินในแต่ละส่วน โดยจะเป็นการประเมินตามวัตถุประสงค์ของธรรมสถาน และรวมไปถึงความพึงพอใจและประโยชน์ที่ผู้เกี่ยวข้องกับธรรมสถานได้รับ ในที่สุด การประเมินทั้งหมดจะนำไปสู่การประเมินภาพรวม คือ การประเมินบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย